

ECE AYHAN

ÇANAKKALELİ
MELAHAT'A
İKİ EL MEKTUP

YA DA

ÖZEL BİR FURUŞ
TARİHİ

düzsizler

ECE AYHAN

**ÇANAKKALELİ MELAHAT'A
İKİ EL MEKTUP
YA DA
ÖZEL BİR FUHUŞ TARİHİ**

düziirler

1

mektup nadajlıdır dom

1. Diyorlar, korkutarak karaşın kıldığımız sarı
“Dağlar gibi gençler âlemde perişan oldular”
2. Giyinmiştir bir mitrak, baba, bir göl ve kıyamet
3. Bir sultan daha yere oturur, biz oturtuyoruz
Kadife istemezmiş, taht istemez saf bir ipek
4. Anladık ki yüreklilik belirli bir sillenin rengi
Külbastısız sayfaları karıştırırken serüven
5. Nadaj’ın alınmayışını dört yüzyıl sonra İskele’de
duyduk; “Sen insanoğlunu öperek mi ele verirsin?”i de
6. Biz bir şairi şiir yazsın için ölümle korkuturuz dom!

1985

hal ve gidis sıfır ya da zeyrek orta iki

O zamanlar Beyoğlu'nda oturuyoruz ve ben Zeyrek Ortaokulu'nda ikinci sınıfta okuyorum, yıl 1945.

Neden bilmiyorum, ta Şehzadebaşı'ndaki Vefa Lisesi'nin karşısına düşen bu Zeyrek Orta'ya (1944 Eylülünde) yazdırılmışım. Ahşap, konaktan bozma ve üç katlı olan bu okulu, –ki eve her anlamda hep uzak kaldı– , bitirinceye kadar da çıkmadım.

Bir 'cezaevi'ne filan düşmüşsün ama aldırılmıyorsun! Çünkü ve herhalde diyordum, ilkokul çağlarında Cankurtaran'da otururken Ayasofya önünde bir idam uygulaması görmüşsün ve işte buradan geliyorsun!

Sabahları, kapıları (bu arada basamakları da) kapandığı için asılınamayan *Edirnekapı-Bahçekapı* sarı karantina renkli kamu tramvaylarıyla okula giderdik: *'Asılmak tehlikeli ve yasaktır!'*

(İstanbul'u bilenler şaşırmasın! Çünkü bu 'tombul' tramvaylar geceleri Mecidiyeköy Tramvay Deposu'nda gecelerlerdi. İşte biz de bu ilk sefere Ağaçami durağından katılırdık.)

Akşamları, eve dönerken de *Fatih-Harbiye* kırmızı 'balıketi' tramvaylarını kullanırdık. Onlarda da, herhalde 'yaşamadığımız' için ne anlama getirildiğini bilmediğimiz 'Asılmak tehlikeli ve yasaktır' yazardı. (Ben bu kara yazının ne anlama geldiğini, iki olayda da, 1971 (72) ve 1980 (81)'de çok iyi anlayacağım, anladım, sanırım anladım!) Yine biz, özellikle yaz aylarında, arkadaşlarla birlikte iş ya da oyun olsun diye asılırdık. İki ayrı teknikte.

Ağaçami değil de Taksim'den binersek hatta oturacak yer de bulabilirdik. (O gün Kurt Coswig'in Tabiat Bilgisi'nden ya da –*madem ki bir omuzumda doldurulmuş bir Simruğ'la (Simurg) dolaşarak yalnızlığımı dağıtmaya çalışırım beş, o halde*– Kuşbilim'den tahtaya kalkacaksan sarsıntılı tramvayda bile ineklemen gerekir!)

Beyoğlu'nda o zamanlar 'azınlık' çoğunluktaaydı. Yani Hıristiyan 'sünniler' i, 'ortodokslar'. Bakkallar, çocuk doktoru Fakaçelli de Rum'du. Benim mahalledeki arkadaşlarımın yarısından çoğu da Rum (güzelim 'taylar' ve 'sıpalar' bir yana; kendisini apartmanın taraçasına çıkarıp kırık bir küpün üzerine yatırdığımız ve bize çocuk sesiyle “..ma içime işemeyin” diyen kapıcı Manuk'un kızı Mari) ve Ermeni'ydi (şimdi doktor olan Katolik ve ürkek Yetvart Delda ve Nane Sokağı'ndaki malak gibi çakır gözlü [belki de biraz gökgözlüye çalışıyordu] o sarışın çocuk, –arkadaşım filan değildi ama belirli bir konuda gizli suç ortağım olan ve beni 15-20 kuruş ucuza koyun kırkar gibi tıraş eden zayıf ve yaşlı berber de– böylece Alkazar'da 'paradi' ya da 'dubuliye'de 'Frankenştayn 'ın Nişanlısı' nı ya da ne bileyim 'Fu-Man-Çu'yu seyredeceğiz-).

Yaşlı kadınlara yer vermemek için de önümüzdeki kitaba kapanırdık ya da boşsak başımızı çevirip dışarı bakma numarasını yapardık. Yine de bıyıklı bıyıklı madamlar memelerini ya da çantalarını kazayla olmuş gibi kalkalım da onlara yer verelim diye bize boyuna vurup dururlardı.

Beyoğlu'nda fuhuşla iç içe yaşadığımız için de (bizim ev, kerhane Abanoz'a çok yakındı –hatta geçen yıllar Zeyrek'ten bir arkadaşına rastladığımda bana "*Hâlâ Abanoz'da mı oturuyorsunuz?*" diye sormuştu–, küçüğü Ziba az aşağıımızdaydı... Randevucu mamalar '*çiftkapı*' Çanakkaleli Melahat, Batı müziği konserine giden Madam Katina, kardeşi Madam Atina, mitoloji bilen orospular... Kısacası, –Missouri zırhlısı da yakında 1946'da geliyordu–, cumhuriyette fuhşun en ünlü günleri yaşanıyordu) sabahları okulun bahçesinde olup bitenlerden konuşurduk.

Kendisine tombala oyununda hep '*çinko*' çıkan orospu: Tatar Necla. Bir gece önce, mahallenin orospularından olarak benimsenmiş Kadıköylü Nesrin'in, kendisi '*mezarlık orospuları*'ndan olmadığı halde Edirnekapı mezarlıklarına kaçırılmıştır. Taksilere doluşarak mezarlık mezarlık dolaşmamızı bu yüzden uykusuzluğumuzu anlatırdık. Sonra da nedensiz haydi hürya helalara dalardık!

İlk otuzbirimi orta birde, Jules Verne'in Aya Seyahat romanını okurken çekmiştim. Ondan sonra zaten dersten çıkış zili çalar çalmaz kendiliğinden helaya koşuyorsun!

Bir Arsen Lüpen romanını okuyorum; kâgir bir evin üst katında cinayet işlenmiş, alttaki odaya tavandan kan damlıyor. Ben de yeşil mürekkeple, –evet yeşil–, ilk şiirimi yazmıştım, yazmışım: '*Damlalar! Damlalar!*' Sıramız en öndeydi. Sıra arkadaşım da şiirimi temize çektiğim defteri birdenbire kapıp hınzırlık olsun diye '*etüt*' dersinde kürsüde kitabını okuyan yazın öğretmenimiz Niyazi Tarman'a götürmüştü. Öğretmen okudu ve bana "*Edip olacağına edepsiz ol daha iyi*" demişti.

Niyazi Tarman belki ‘*zabitlik*’ten geldiği için olsa gerek Almanca biliyordu herhalde. (O zamanlar subaylar Almanca bilirdiler, başlangıçtan bu yana da Napolyon hayranıydılar, bu şimdi biraz ‘*baba*’ arayışına dönüştü galiba. Neyse.) O yüzden bize Alman yazını, Kleist’i, Chamisso’yu, Stefan Georg’u, Schegel Kardeşleri, Zweig’ı, E.T. Hoffmann’ı... okumamızı söyler dururdu. (Zweig’in İfritle Mücadele ile Yıldızların Parlادیğı Anlar kitaplarını, bize sınıfta satmıştı. Hendrik van Loon’un bir çeşit coğrafya-tarih kitabını da.)

Ali Korna kâğıdına basılmış *Nutuk*. Yine çok güzel bir kâğıda basılmış iki ciltlik ve Vasfi Mahir Kocatürk’ün derlediği (dünya) Şaheserler Antolojisi’ni ise nasıl elde etmişim çıkaramıyorum. Oradan Alman Körner’i, İngiliz Burns’ü okumuştum. Hele Dostoyevski’nin Kartal’ını hiç unutamıyorum.

'*Çocuk ve Allah*'ı, Darüşşafaka'dan Vefa'ya gelmiş Eskişehirli bir arkadaş söylemişti. (O zamanlar da Darüşşafaka acımasızdı, çocukların yetim oldukları ve Darüşşafaka Cemiyeti'ndeki masonlardan yardım gördükleri anlaşılın diye çocuklara üniforma giydirilirdi, bir yıl sınıfta kalınınca da '*insan*' okuldan çıkarılırdı, çıkarılanlar da Çarşamba semtindeki arkadaşlarına uzak düşmemek için genellikle yurdu olan Vefa Lisesi'ne gelirlerdi.) Sonra Nihal Atsız'ın Bozkurtların Ölümü. Mehmet Akif'in Safahat'ı. Ahmet Rasim'in Fuhş-u Atik'i (ben onu ilkin kendimce '*Ayağma Çabuk Fubuş*' diye çevirmiştim. Osmanlılarda sevicilik üzerine olan Hamamcı Ülfet de ekliydi kitaba.)

Dergilere gelince: Sabahattin Ali'nin, Aziz Nesin'in ve Rıfat Ilgaz'ın Asmalımesit'te çıkardıkları haftalık Marko Paşa'yı alırdık Şehzadebaşı'ndaki şadırvan köşesinden. Büyük Doğu'nun kimi sayılarını da. (Ben bir sayı da Yahudice Şalom'u almıştım.)

Kimi zaman da okulun az arkalarında kalan Atıfendi kitaplığına giderdik.

Ve genellikle Siirt kökenli Zeyrekli, Küçükpazarlı arkadaşlarla futbol maçı oynardık. (Bizim Beyoğlu'ndaki takımımızın adı Hava Çeliği idi; biz de söver, çok uzağa işer ve çok uzağa tükürürdük ama ağızları bir acayip bozuk, dayılanan, gerekmediğinde bile maraza çıkararak anasının gözü Tomton Kaptan takımını nasıl olduysa bir gün İnönü Gezisi'nin önünde bir kez yenmiştik. Bez toplu.

İşte o günlerde, belki de *'Aile'* dergisinde, *'devlet şairi'* olarak bilinen Yahya Kemal, Rabia Hatun'un fistan eteğini kaldırarak onun erkek olduğunu, o şiirleri yazanın İsmail Hami Danişmend'in kendisinin olduğunu anlamıştı. *Men sana hasretem senin yanında bile.'*

İsmail Hami Danişmend deyince aklıma şu hikâye gelir: Bir gün V. Mustafa sormuş "Sıfır nedir?" İçki ve sohbet meclisinde bulunan *'müşekkel'* Haşan atılmış ve *"Efendim"* demiş *"işte mesela sizin karşınızda bendiniz!"* Derler ki ondan sonra devlet ona *"yürü ya kulum"* demiş ve Dragos'ta, Ankara'da, evler, dükkânlar, arsalar edinmiş. Kalan *'ikizler'*i de, –toplam üç çocuk–, 40 yıl boyunca sürekli içtikleri, değiştirerek paralı sayısız sevgililer tuttıkları halde mirası, daha doğrusu o artı-değeri ye ye bitirememişlerdir.

Beytülmal'a bakan bir adamın da bodrumunda Köy Enstitüsü Kanunundan, özür dilerim dilim sürçtü, Milli Korunma Kanunundan kaçırdığı şekerler hikâyesi de var. (Ankara'yı o günlerde sık sık sel basıyordu.) Ama öğrenci pratiği çerçevesine pek uygun düşmeyebilir.

Kısacası gerek bahçede gerek helalarda herkes ve her şey konuşuluyordu!

Bu yüzden Zeyrek Orta deyince, İspanyol kökenli ve esrarlı bir biçimde ölen anarşist Almerayda'nın oğlu Jean Vigo'nun *Hal ve Gidiş Sıfır*' adlı sinema tarihinde çok önemli bir yeri ve etkinliği olan ünlü ve beni çarpan filmi anımsıyorum. Zaten biz de yatılı okulda gibiydik.

Merhaba hal ve gidiş sıfır! Merhaba Zeyrek orta ikinin fazla ya da az babalı çocukları!

1987

yangınlar

Bir yangın geceleyin çıkmışsa ya da geceleyin oluyorsa ve hele mevsim kışsa; biz çocuklar, kopiller, fırlamalar için izlenmesi gerçekten bulunmaz bir olaydır, yani adeta bir şenlik! (Bütün omurgalılar içinde çocukluğu en uzun süren insan yavrusu olan.) Çocuklar zaten bir gariptir. Sözelimi bir insanın ömründe yangından hemen bir sonraki felaket basamağı olan *'ölüm'*ün cenaze töreni bile çocuklarca hoş karşılanabilir. Sevinçle karşılandığı da olmuştur. (Geçen yıl benim ev yanmıştı, ertesi günü ilginçtir üç-dört yüzlü bir arkadaş otuz şu kadar yıllık bir arkadaşlığı haberi duyar duymaz hemen ayaklar altına alabilmişti. Bundan sonra söz edeceğim.)

Evet, o zamanlar benim için dünyanın başkenti olan Beyoğlu'nda, yarı-Pera'da, Sakızağacı'nda oturuyoruz, 1944-45 yılları.

Geçenlerde, *'yukarı'*daki Dolapdere'ye *'çıkıp'*, benim Mor Kilise dediğim ve arkadaki yan bahçe duvarına şimdi *"Allaha inanan çöp atmaz!"* yazılı *Evangelistra Rum Ortodoks Kilisesi*'nin bekçisine (ya da kapıcısına) geçmişteki bu yangının tarihini sormuştum. Bekçi bana *"evet, olmuş ama ben o zaman Adalar'daydım* (acaba Bozcaada mı? İmroz mu? Yoksa benim kullanımıyla Şehzade Adaları? 'Onlar'ın kullanışıyla keten astarlı Prens Adaları mı?) *ve küçüktüm, kesin tarihini bilemeyeceğim"* karşılığını vermişti.

Yangın!

Yangın varmış!

Kilise!

Nasıl yokuş aşağı Yenişehir'e doğru yelyeperek koşuşmuştuk Sakızağacı'ndan. Varınca oradan da az sağa sapıyorsun ve Dolapdere ve işte kulelerini cayır cayır alevler sarmış Evangelistra kilisesi! Yanıyor!

Bütün ahali evlerinden dışarı uğramış: Rum, Ermeni, Türk, Kürt, Ortodoks, Katolik, Protestan, Yehova Şahitleri, Süryani, Keldani... vs.

Kulaksız da, Hacıhüsrev de *'götüotur'u'* oradaydı.

- *Kalabalık'* - Kalabalığı, kalabalıkta açıkça ya da silik olarak gördüğüm kimseleri siyah-beyaz çekilmiş bir toplu fotoğraf gibi anlatacağım, anlatıyorum-*anlatılır*:

Geçen ayki konuşmamda da söylemişim: Kalabalık arasında kendisi İskenderiyeli ama anası İstanbullu olan Konstantinos Kavafis'e, bir kavafin oğluna benziyen uzunca boylu zayıf bir adam vardı. Şimdi öğrendim ki Kavafis'in babası da İstanbulludur ve kendisi bir kavafin oğlu değil torunudur! At gibi de incedir. Hem aile içinde dendiği gibi *'Konstantinos Amca'*, çocukların yüzleri varken niye doğrudan doğruya yangına baksın ki?

Bende, belleğimde yalnız arabı kalmış bu fotoğrafta, sararmış:

Yenişehir ovasının başında Tatlı Badem sokakta Leh Adama Mickiewicz'in geçmişte oturduğu evde oturanlar; Ziba'dan elleri ceplerinde boş dönerlerken Sait Faik ile ressam Cihat Burak;

O günlerde Şişli Terakki'de (ya da Işık Lisesi'nde) yatılı okuyan (sonraları Maya Sanat Galerisini yönetirken ressam Nevin Çokay'la evlenen) Nejat Çokay; bir '*marjinal insan*' Robert Steiner; '*Marjinal ressam*' Aktedron Fikret ve biraz içki kültürü bulunan herkesin tanıdığı ilginç Patriyot Hayati;

'Kızlarıyla ve ilerde ölümü ya da öldürülmesi onun elinden olacak, menekşe gözlü, Ceylan adlı sevgiliyle '*fakir anası*' Çanakkaleli Melahat (Geçilmez); bir mahfelde yapılan '*gece*'den dönmekte olan Polis Bandosu; polis müdürü Demir Ahmet, bir pusulayla dergiler kapatan Muzaffer Akalın;

Ressam '*Lebon*' Hamit Görele; Zeyrek Orta'da resim öğretmeni yontucu Ratip Aşir Acudoğu; aynı okulda yalnız Wagner operalarının konularını anlatan müzik öğretmeni Demirhan Altuğ;

O sırada, mzk â ve sonradan Orkestra dergisini
ıkaracak olan Panayot Abacı'nın *famlya*'sını ziyarete
gelmi *Societa Operaya Italiano* ynetim kurulu yeleri;
'Turing Klb'den, kurnkalemiyle, ayakta, gazete
bulmacası zmiye alıan '*maruni*' Sait Naum Duhhani;
Tayyare Sineması'nda oynıyan Ayzentayn'ın imal
Hcum Taburu'ndan yeni ıkmı Naki Turan Tekinsav;
'*Alabanda*' revs için lacivertler giyinmi '*Sultan*
Hamit Derken' romanının yazarı Nahit Sırrı rik;
Aslında Montevideo'daki gibi bir '*horoz dv*'
kapıması arıyan, kavasıyla bir İstanbul konsolosu ('*Mor*
Kilise' yangını 1946'dan nceyse İngiliz, sonraysa sağlama
Amerikan olur); İstiklal caddesinde sinema kapılarında
'*gece devriyesi*' iman ve aı '*kadın*'; koltuk değnekleriyle
İ'e çıkan Beyaz Rus Madam;

dolaşımdaki 'kadınlardan' bıyıklı Küçük Stella; müşteri beklerken oynadıkları tombalada kendisine hep 'çinko' çıktığı için "ben zaten talibsiz bir kadınum!" diyerek ağlayan Tatar Necla, çekik gözleriyle;

Kavafis'in annesinin akrabası olan mücevherci Fotiadis ve ailesi;

Çiçekçi İvan Milinsky ve ailesi;

Tarlabaşı ile Sakızağacı'nın kesiştiği köşede yaz-kış hiç çıkarmadığı asker ceketiyle manavlık eden o Arnavut kadın;

Yanan kilise Rum Ortodoks kilisesi olduğu için Abanoz'dan geceliğiyle (ama başını siyah-mor arası eski Gürün şalıyla örtmüş) 2 numaradaki Afrodit, mamasıyla;

Sakızağacı'ndaki 31 numaradaki Asvaazin Ermeni kilisesi Katolik olduğu için ne olur ne olmaz diye yine de küçük zangocunu göndermişti, papazlar gelmemişti; (geçenlerde de Sakızağacı 33'ün merdivenlerinde geceleri geçiren 85 yaşındaki kadın Ermeniydi ama Ortodoks çıktığı için ilgilenilmemişti;) 'çoğunluk' tarihinde de, günümüzde de ne kadar acımasız olabiliyor;

Yaşı uygun olsaydı, *Yeni Marjinaler*'den Nilgün Marmara da, inanıyorum ki, işini gücünü bırakıp karşı kaldırımında yerini alır, yani fotoğrafın içine gelirdi.

Sitare Ağaoğlu (Taşpınar), yıllar sonra, bu Evangelistra kilisesinin Elmadağ'da otururken 'yukardan' ince nakış gibi güzel bir resmini yapmıştı, hem de benim mor renklerle.

iki el mektup

1. Hem örtülmez hem örtülemez Divan'da kapalı biçimi bir
Buharlı gemilerden toplar kükremeye başlayınca dek
Eski postane, mor mürekkepli anakaralar ve bir damacana
2. Ayaklarla dövmüşler Dilhayat'ı, şimdi de dövünüyorlarmış
Tarihte ve bugün neden çizilmiyor bir kısa bir uzun iki
3. Annesinden, evet, bir gümüş ve büyükçe bir makas istiyor
Rûm'a ve biraz da Avrupa'ya sarkmış bıyıklarını kırpacak
İstanbul mahallesinin üç denizleri Ortaköy kentinde
4. Paşa Limanı'ndaki yalısından dürbünle bakıyor Marko Paşa
Bundan böyle biz de buradayız İbretnüma! ve Mabeyinci
Fahri Bey!

1985

sakızağacı

Tarihte de bir şey atlanmayınca bir şey anlatılamıyor!

Kentler ve iktidarlar tarihinde de böyledir bu:

Evet, benim çocukluğumun Cankurtaran'ından, birdenbire ve bir silkinişte yeniyetmeliği'min Beyoğlu'suna, yani o zaman yarı-Pera olan Sakızağacı'na atlıyalım.

İstanbul'da üç tane Sakızağacı var biliyor musun?

Benimki Beyoğlu'nda.

Şadırvan Mimar Sinan'ın olan Ağa Cami'den başlar ve aşağı Yenişehir ovasına, Dolapdere'ye (Sitare Ağaoğlu'nun oya işler gibi, *Yukarı*'dan Elmadağ'dan güzel ve ilginç resmini işlediği) ve Sait Faik'in bir hikâyesinde "*bir derebeyinin şatosuna benzer*" dediği Evangelistra Rum Kilisesi'ne, kapıların önü süpürülen Büyük ve Küçük Zibah ucuz kerhanelerine, kısacası belirli bir anlayışın şiirine, cumhuriyetin 'eskimiş' şiirlerine açılır, nitekim açılmıştır da.

1945'te Evangelistra kilisesinin, o karartmalı günlerde, büyük gece yangınına anımsıyorum:

(Raymond Radiguet Fransız taşrasındaki bir yangını kısa ama iki fırçada nasıl anlatır. İçimizdeki Şeytan'da, bu roman yakınlarda Marco Bolloccio'nun sol elinden sağ eline geçirilince bir çeşit Kaymak Tabacı gibi olmuştur, İtalyan Kültür Merkezinde gösterilen film boyunca ikide bir yanımdaki Semih Kaplanoğlu'na "Bu gördüklerim sahiden 'doğru mu? Bugünlerde gözlerim pek seçmiyor da?" diye soruyordum.)

Gece yangını bir başka türlü oluyor. Zaten biz Sakızağacı kopilleri yangını duyar duymaz hemen aşağı Dolapdere'ye doğru koşmuştuk, koşmuştuk değil uçmuştuk. (Kalabalık arasında kendisi İskenderiyeli ama anası İstanbullu olan Konstantinos Kavafis'e, bir 'kavafin oğlu'na benzeyen uzunca boylu, zayıf bir adam olayı çocuklarla birlikte, yangına değil çocukların yüzlerine bakarak ve durmadan tombala çekiyormuş gibi elleri cebinde izliyordur.)

Yarı-Pera ve çevresi gerçekten çok tuhaf bir yerdir, orada nerdeyse Bizans'tan kalmış denebilecek 'kaçak' insanlar da yaşar, yaşıyor. Tıpkı İskenderiye gibi, orada da İstanbullulara rastlayabilirsiniz.

Az kaldı unutuyordum: Zibah'a (bu sözcükten 'h' harfi giderek düştü) Cihat Burak'ı ilk kez 'şair' Sait Faik götürmüştür, kapıda uskumru pişiriyorlarmış. 1946.

Hem sonra bir vakitler buralar (1882-85 arası) Konstantinos Kavafı, 1934-54 arası da (Ferruh Doğan, Sait Faik'i 15 Mayıs 1950'de tanımış) Sait Faik ve 1946'dan başlayarak da, Missouri zırhlısıyla birlikte Amerikalılar için başkent oldu. Abanoz ve baştan başa Tarlabası bebek kakası bir renge badanalanmıştı.

Tarihten on-on bir ay önce, benim kendisini 'Yeni Marjinaler'den, 'uç'takiler'den saydığım Nilgün M armara'yla bir gün Panayot'tan geçip yeniyetmeliğimin yarı-Pera'sını ararken arkalarda bir yerde Süryani Kadim Meryemana Kilisesini bulmuştuk; ben onu Havva Çıkmazı'nda

sanıyordum, değilmiş, bu arada yine Sakızağacı'na yandan açılan Karanlık Bakkal sokağını ve uzun kazulet travestileri de.

Biliyor musun benim 1944'ten 1950'ye kadarki yıllarım, – hızla akırpene delikanlılığa dnüşüyorsun – , Sakızağacı'nda kendiliğinden fuhuşla i içe geçti, geçmiştir.

Uzatmayayım:

Ağacami'den girilince solda Ermeni 'Katolik' Kilisesi vardır, onun yanında da, köşede bir apartıman ve 'umutsuzlar merdiveni'nde de "ölmek istiyorum" bile diyemeyen Ermeni Ortodoks bir Sibylle, 75 yaşın üzerinde Ermeni 'Ortodoks' bir Sibylle!

Yani 'acı' çekmektedir.

Yine de bir şeyi atladım! O kurgu'yu zaten okurlar, akbabalar anlamayacaklardır, bütün.

1987

Çanakkale

Nerde kalmıştık? Evet, Çanakkale denilince: 1970’te İstanbul Belediyesi sınırları dışında (yani jandarma bölgesi Küçükçekmece’deki) ‘*malikânesi*’nde tombalacı Ceylan’ca bıçaklanıp öldürülmesiyle (Demir Ahmet’ten Necdet Uğur’a kadar uzanan) bir çağı açıp-kapatan *Çanakkaleli Melaha*’tan söz etmeden *geçilmez!* Melahat Geçilmez fuhuş tarihimize Büyükparmakkapı’da (gel de şimdi Çamlıca bir bahçıvanın oğlu olan şair Metin Eloğlu’nun ‘*Lögranparmaklaport*’unu çıkarma!) ‘ış’kesintiye ‘*uğra*’masın diye (her iki sokağa açılan) ‘*çiftkapılı*’ evler tutmasıyla da ünlüydü. (Galatasaray Spor Kulübü’nün bulunduğu Hasnungalip Sokağı [13 numara, Yeni Apt.] ile Anadolu Sokağı [17/19] arasında, Beyoğlu Emniyet Amirliğine doğru.)

Ne olur ne olmaz! Fuhuş yapılınsın yapılsın bir ev, yönetimin bir tek kararıyla mühürlenebilirdi. İşte tek parti dönemi denk bütçeleri, domuz enseler, alabros tıraşlar... Kısacası Alkazar Sineması’nda Gungadin’ler ve Osmanlılarda olduğu gibi Hıristiyan devşirme değil şimdi ‘*hanefi*’ olmuş kapıkulları çağı!

Cankurtaran Sultanahmet'tedir. Şimdi 'uç'ta kalmış bir İstanbul semti olabilir. Bizans zamanından 1821'deki Mora olayına kadar da *Mangana*'lar Badanalı bir deniz feneri bulunan *Ahırkapı*'ya ve kurulduğu gerçek yerinde olan Gülhane Hastanesi'ne çok yakın. Yani Sirkeci'den sonraki ilk banliyö tren istasyonu. (Zührevi Hastalıklar Hastanesi ise demiryolunun ötesindeydi. Biz büyük uçurtmalar uçurduğumuzda kapatılan orospular pencerelerden bize şeker atarlardı, hey!)

Sanyorum 1971'de bir pazargünü dolaşmamızda *Cankurtaran*'da 1940'ta oturduğumuz iki katlı, geceleri gaz lambası yakılan, tahtaları iyice eskimiş ve bükülmüş o ahşap evi, yukarıda belirttiğim maarif vekilinin *'kizleri'*yle aynı *'ecurie'*den olan, ümran görmüş ve *'ailece'* hep *'iktidar'*da bulunmuş Oxford çıkışlı bir arkadaşına göstermek yanlışlığını işlemiştim. Seramikçi olan karısı beni hâlâ hikâyeci olarak bilir! Olur, olacak böyle şeyler. (İsveç'teki Demir Özlü gibi, İsviçre'deki o arkadaş da Türkiye'ye dönsün ama herhalde şarkıcı Cem gibi değil!)

Cankurtaran'dan sana düz, siyah-beyaz ve körüklü bir anı: O zamanlar devlet, idamları Ayasofya'nın önündeki alanda yapardı. Geçenlerde bir pazartesi günü seninle öğlen Gazeteciler Cemiyeti lokalinde buluşmaya giderken baktım . orada yabancı turistler dolaşiyor. 1940 ya da 1941, karartma günlerini unutturum da, şunu hiç unutmam: Bir gün sabahın ayazında *Cankurtaranlı öğrenciler* tabiat bilgisi ya da ne bileyim işte yurttaşlık bilgisi dersinin bir uygulaması için filan, çatılmış bir darağacının ucunda urganda sallanan ve boynu kırılmış bir adamı seyre gitmişlerdi. Yavrukurtlar da kepleriyle öndeydiler. Öndeydiler evet. Bu kadar. Dedik ve selamladık.

1987

bin berlin gecece'lerinden

“çırılçıplak, başıbozuk ama uygarca”

18 Temmuz 1990 Çarşamba (Bir atlayış!)

Kulturforum'daki sarı renkli Devlet Kitaplığına giderken; Ku'damm'a, Ku'damm'ı Umland'la kesiştiği o noktaya, oraya artık iyice yerleşmiş (*Çanakkeleli*) *Melaha*'a., onun heykeline uğradım yine. Ne yapılabilir, elimde değil!

Bewag adlı bir mağazanın önünde, tam. Çöp torbalarıyla barikat kurmuş gibi. Öyle hiç kıpırdamadan duruyor. Bir sandalyeye kurulmuş olarak. (Berlin'e mayıs başlarında ilk geldiğimde, Üniversite Kitaplığı'na gitmiştik *Alman*' Arif Çağlarla. Vakit azdı. Kitapları aramak üzere içeriye girmiştik. 'Magasin' yazıyordu kitapların bulunduğu, soğutulmuş, yerde. 'Mahzen' sözcüğü 'mağaza'dan geliyormuş. Ya da tersi.)

Deftere yazmışım:

“Eskiden, Küçük Asya denilen, ama şimdinin bu *‘uslu coğrafya’*’ındaki gençlere, daha doğrusu ‘şiiir toplumu’ndan sayılabilecek kimi genç şairlere 1955-56’lardaki Ankara şiiir olayı şöyle özetlenebilir belki: Evet; *Çırlıçiplak, başıbozuk ama uygarca!*

Cemal Süreya da, İlhan Berk de, ‘zamanımızın bir şairi’ olan Sezai Karakoç da, Turgut Uyar da parasız yatılı okumamışlar mıydı okullarda. Evet; şiiir ve özellikle de şiiir dili altüst edilmeye başlanmıştı o yıllarda.

a’cılardan ‘bir adam’ çıktığını duyacak mıyım? Yoksa hepsi de tatarla titiri mi?

Bir Akşit Göktürk’ün bende çok ayrı bir yeri ve değeri var. Benzersiz bir insan denebilir mi ona?

1990

kıyı-bucak

CEMAL SÜREYA – Biliyor musun, ilkokulda ben adımdan, soyadımdan, okulumdan, mahallemizin adından, sokağımızın adından utanırdım. Düşün: Adım Cemalettin, soy adım Seber (ki anlamı yok, herkes yanlış anlıyor); *Pürtelaş* mahallesinde oturuyoruz, sokağımızın adı da *Tavukçuşmaz*... Okulum da ahşap bir yapı; A, B, C diye şubeleri olmayan çok küçük bir okul. *Pürtelaş*'in anlamını da bilmiyordum. Yıllar sonra anladım gerçeği: O adlar (benim kendi adım dışında) ne güzel adlarmış! Ben o sıralar 8-10 yaşlarındayım. Ama beş-on yıl önce kocaman kocaman adamlar *Tavukçuşmaz* gibi son derece ince bir sokak adını değiştirdiler. Şimdi *Akyol Sokak* o sokağın adı. Şeyi de değiştirdiler. *Sormagir Sokağı*nın adını. Bilmemne efendi sokağı yaptılar.

ECE AYHAN – *Değiştirirler, değiştirirler! En ufak bir yapısal değişime gidilemediği içindir herhalde, hem de bin yıldır. Ben şimdi eski Sormagir'de oturuyorum. Semtlerin adı bile değiştirildi, galiba artık Denizabdal da yok.*

CEMAL SÜREYA – Kış günlerinde *Kazancı Yokuşu*'ndan aşağı bir iskemleyi kızak yaparak indigimi anımsıyorum. *Fındıklı Durağı*'nın oraları odun depolarıyla kaplıydı. Aralarından geçip denize yaklaşamazdın.

Dolmabahçe Camii'nin yanındaki denizden ayrılmış havuzda suya girerdik. *Fındıklı, Cibangir, Kabataş*'ın set üstü baştan başa ahşap. Ben namaz kılıyorum. İki kez de *Cibangir Camii*'nin minaresinde ezan okudum. Müezzin ödülü olarak.

ECE AYHAN – *Ben bir şey ekleyeceğim: Dolmabahçe Camisi'nin yanındaki havuz değildi, cumburbaşkanlığı deniz motoru Acar'ın bulunduğu bir korunaktı; ben yüzmeyi 1944 ya da 1945 yazında orada derin yerde öğrendim, önce 'sivil' giriyorduk. Taksim 'de Sakız ağacı'nda oturuyoruz.*

Evet, insanın herhangi bir 'iş'e kendi özel tarihinden girmesi bence iyidir.

CEMAL SÜREYA – Ama her zaman mı?

ECE AYHAN – *Cumburiyette özellikle (1453 gibi) 1955'ten bu yana (Keldani, Süryani... Kemiklerinin bekçisi olanlar ayrı –“Ben kemiklerin bekçisiyim!” diyor bir Rum-Ortodokspatriği) süsüne kaçılmış olsun olmasın bütün Anadolu; aşiretleriyle, mezarlarıyla, Zap Suyu'yla, cinleriyle, burun karıştırmalarıyla, töreleriyle, Siirt'deki ünlü Tillo köyüyle, Fırat'ın en kalın kollarından biri olan alabalıklı Tohma Çayı'yla... Akın akın İstanbul'a, bir çağlayan gibi boşalır, boşalıyor.*

Herhalde ve yalnız, 41 insan-yılı Dolmabahçe önlerinde denizde hiç kıpırdamadan yatan Missouri'yi görmek için değil ama!

Evet, geçmişte ve serüvende her bir şeyin bir başlangıcı ya da başlaması vardır: Missouri'nin Amerika'dan getirtildiği 1946 tarihi (iktisatçı Keynes de ölmüştür) bizler için bir bakıma bir 'milat' (Amerika) sayılabilir, sayılmalıdır da. (Nasıl ki 1914 Osmanlısında [önce Göben sonra da] Yavuz Zırhlısı eskiden bir başka 'milat' [Almanya] sayılmışsa.)

CEMAL SÜREYA – Almanlarda ürkünçlükle trajik duygu her zaman iç içedir. Bunu da en çok mimari biçimleriyle dışa vurur bu ulus. Korkunçtur evlerinin çatıları Almanların. Almanı, Nietzsche’den, Rilke’den daha iyi anlatırlar. Londra’da ise çatılardan kanguru akar.

ECE AYHAN – *Ee, ne olsa Freud (1939) Londra ’da ölmüştür. Bile isteye uzatıyorum, uzatıyorum da.*

Missouri Zırhlısı Türkiye’yi özellikle Şiir’i (Dağlarca’nın tarih düşürdüğü ünlü bir Missouri şiiri vardır) ve Resim’i (Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun da Missouri resmi) tam da ortadan ikiye bölmüştür! Ama zaten (Cumhuriyet tarihinde hem ‘sıkı’ hem ‘uç’ önemli ve aşağı yukarı ‘ilk sivil bir düşünür’ olarak İdris Küçükömer’in ya da ondan aktararak iktisatçı Sencer Diviçioğlu ’nun kullanışıyla) ‘battal bir süreç’ içinde (eskiden ‘Bektaş’ı olan, şimdi ise ‘Laik’) ‘dar kalabalıklar’ ile taşradaki ‘İbrahim toplumu ’ ayrı köşelerinde kendi yaşamları sürüp gidiyordur.

İktisadın da (yok yok yalnız iktisadın değil her türlü kültürün de) Altın Ölçüt kesin bir kuralı vardır: 'Bir kentte toplanma' ('temerküz')! Düşünüün ki devletçi ve faşist Mussolini bile İtalyan taşrasından kentlere (tabii giderek büyük kentlere) göçü engelleyememiştir!

CEMAL SÜREYA – 27 Mayıs'tan hemen sonra çıkan *Ülke* dergisinin yazarları olarak Eskişehir dolaylarında bir geziye çıkmıştık. Muzaffer Erdost, Fakir Baykurt, Süleyman Ege ve ben. Bir iki kişi daha vardı galiba. Bir Alevi köyünü, bir de Tatar köyünü ziyaret ettik. Tatar köyündeki evlerin içi nasıl güzel! Renk renk, tüller, kilimler, ibrişimler, bir arı peteği sanki. Alevi köyündeki evlerde ise yüksek tavan, boşluk hakim: Öyle bir yerde tek bir kadın vardı ve önündeki tek nede hamur yoğuruyordu. Ozanmış. Adı: Döne Sultan. Şiirler okudu bize. Evde hemen hiç eşya yok. Bu iki evdeki çelişik durum beni çok etkiledi. O boşluk (duvarlar da badana edilmemişti) Alevinin ruhsal durumunu çok iyi anlatıyordu. Göçebeydi ya da göç zorunda kalabilirlerdi her an. (O yüzden) Maddî hayat koşuluna önem vermiyordu.

ECE AYHAN – *İncir ağaçları benim için tarih demektir. Hele yıkıntılarımızdaki incir ağaçları hiç unutulmamalıdır derim. (Bence Cumhuriyet şiir ve düşünce tarihinde ve İkinci Yeni akımında 1962’ye, –1968 de olabilir–, vazgeçilmez ve önemli bir yeri bulunan –zaten her zaman üç, bilemedin dört yer vardır!– şair Sezai Karakoç’a göre keçilerde İncil seslidir.) Olof Palme İsveç’te öldürüldükten birkaç saat sonra Londra’da bilinmeyen biri bir haber ajansına telefon etmiştir: “Tarihe bakarsanız anlarsınız!” İnsanlar söylencelere karışmış çok eski haklarını bile anyorlar, ararlar, -hem neden aramasınlar?*

Bunun gibi.

İnsanlarımız da, yeniyetmelerimiz de artık Anadolu’da tutulamyor!

Geliyoruz 1940’a:

Ünlü Milli Korunma Kanunu (ve bu arada eş anlayış çerçevesi içersinde Köy Enstitüleri Kanunu da –zamanın Milli Eğitim Bakanı kendi ‘ikizleri’nin fotoğrafını okul kitaplarında yayımlatır) Ankara’da yürürlüğe sokulmuştur. Paris düşmüş, Troçki Meksika’da kazmayla öldürülmüş ve yapılan nüfus sayımına göre de Türkiye 17 milyonu bulmuştur.

CEMAL SÜREYA – *Ankara*'da Baraj'ın biraz ilersindeki *Solfasol* köyünde bir dere vardır; söğüt ağaçlarının arasından bir melodi gibi akar. Daha doğrusu bazı notaları sürükleyerek akar; re-re-mi... (*Naçilli*'de de, kahvelerde ne isterseniz yanında mutlaka bir bardak su getirirler. Bir bardak su isteseniz, yine yanında bir bardak su...) Nerede kalmıştık?

ECE AYHAN – *Dağlarca'nın o günlerin toplumsal 'muvazaf' konumuyla 'uyaklı' Çocuk ve Allah'ı çıkarmıştır. (İlerde 'marjinal bir insan' olacak) Cabide Sonku, Muhsin Ertuğrul ile Şehvet Kurbanı filmini çevirmiştir. (Yine ilerde benim yeniyetmeliğim açısından önemli olacak) Disney'in Fantasia'sı çekilmiştir. (Aydınştayn'ın Şimal Hücum Taburu – Aleksandr Nevski – ise 1938 'de çevrilmiştir.)*

Nâzım Hikmet 'içerde'dir ve 'Memleketimden İnsan Manzaraları'nı yazmaktadır.

Yani kısacası Sivillikler, Aykırı Dallıklar (belirteleri dahi) ortaya çıkmamıştır daba.

Biz de; 1940 kasımında bir gün baba Behzat, anne Ayşe, abla İffet ve ben 9 yaşında kısa pantollu bir çocuk olarak Çanakkale'den (ön kapıdan girilemeyen İstiklal İlkokulu'nu, o zaman her şeye yukardan bakan üç katlı Saat Kulesini, kömür çuvalları taşıyan ayakkağırsız kahverengi develeri, o develerin uzun kirpiklerini, İngiliz Bahçesini, Şeyh Ahmet'in Oğlu filmi, çelmeli kaçmalı deve güreşlerini, Sançay'ın üstündeki tahta köprüyü, perdeleri bile bulunmayan bomboş bir evi, bir (ve her) 'vurulan' türküde adı geçen Aynalı Çarşısı, 'sarışın' höşmerimleri, okul kapısında yaşlı bir kadının sattığı üvezleri, suyu döküldükçe kuş gibi öten küçük testileri, karantina rengini, çatanaları... Ve de Hastane Bayırını çok seviyordum) vapurla (belki 'üstten mahmuzlu' Antalya vapuru olabilir, neredeyse kaptan köşküne, bacasına kadar siyaha boyalıydı) güverte yolcusu olarak ama ambarda ince cacalalarla, 1916'da Gelibolu yarımadasından (Datça bir 'yarımada'dır,

'Kberkonessos') kaçan İngilizlerden kalma ve 1978'e kadar; gittiğimiz her yere, görünmeyen bir köpeğimiz gibi, taşıdığımız açılır kapanır hafif bir masayla – orta ikiden başlayarak işte şüirleri bu masada kurdum –, çiçeklerle (camgüzeli ve ıtır), sepet içinde bir kediyle birdenbire kalktık, Demirkapı'daki bir asker-sivil terzisinin mknatsız bir çelik makasla yere düşen toplu iğneleri toplaması gibi, bir 'toplanma' (ya da bir 'toparlanma') gereği İstanbul'a, – Gerçeküstücülerin düzenlediği bir haritaya baka dünyanın iki başkentinden biri olan (öbürü Paris) İstanbul! – , işte Cankurtaran'ı geldik.

CEMAL SÜREYA – *Cankurtaran'dan* 3-4 istasyon sonra Kocamustafapaşa var. Kocamustafapaşa dolaylarında bir durak vardı: Merhaba durağı. *Kumbaracı Yokuşu'nun* bir adı da İtalyan Yokuşu. Selçuk Baran orada oturur. Çeşmenin yanında.

ECE AYHAN – *Ece Ovası, annemin köyü Yalova, Ece Baba; Akbaş'daki Hero'nun kalesi, bugün Tekke; Dağ Baba, Boğalı (Bigalı) köyü, Anafartalar, Ece Limanı, Sarıkız yamaçları, Kilya küçük körfezi, Maydos (Eceabat), Bolayır, babamın kasabası Gelibolu'daki denizfenerli Hamzakoy, Evreşe yolları; anneannem Hesna, teyzem Zakire; annemin ve ablamın arkadaşları Ünçile, Baise... Artık geride kalmıştır.*

CEMAL SÜREYA – *Evreşe türküsünü bilirsin. Tek türküsüyle var olan o (köyü) şiirime sokmuştum. Evreşe'nin de adını değiştirmişler, Kadıköy yapmışlar.*

ECE AYHAN – *Eklıyorum: Denizabdal bir deniz evliyasıydı. Ne yani hep kara evliaları olacak değil ya?*

1987

III

bir mektup, kurşunkalem

1. Derin kırımınmış, trenden (b) inip katırla konağına gidiyor,
Bulmaca çözer, can sıkıntısı ve sıkı bir üçüncü çeviri
Karşı karşıya kaldığımız yeni kötülükler hiç de ütülenmesin
2. Kadınlar bandosu, süslü; minderde oturan bir padişah
Kafese terlikle vurdurur ve Hümayun Divanı bozulmuştur
3. Beylerbeyi, kara ay ve yeniçeri çoğul kullanılmayacaktır.

1985

“kaymak tabağı” üzerine

Hangimiz çocukluktan yeniyetmeliğe ikinci adımlarımızı atarken okuduğumuz “Kaymak Tabağı” kitabının o mayhoş, o diri tadını damağımızda ve belkemiğimizde unutabiliriz? Kimse de gözleri faltaşı gibi büyülden bu Kaymak Tabağı yazarının ve yayıncısının kim olduğunu; Fettah’ın kucadıının ve kollarının nasıl çekici kılındığını bilmezdi. Kulübe ve Burma bıyıklar neden kıskırtıcıydı? Biraz D.H. Lawrence’ın *Lady Chatterley’in Sevgilisi romanını* uzaktan andırmış olsa da, derken birdenbire ortaya çıkan aygır gibi azgın papaz ne oluyordu peki? Sonrama söyleyeyim Edmond da kimdi? Neden öyle her şeyleri olağanüstüdür? Hem Japon sahneleri neden öyle çok uzun sürüyordu? Bütün bunların yeniyetme aklına bile yatkın bir açıklaması olmalıydı, olmalıdır değil mi?

Şimdi yazarken aklıma geldi. Galiba 1955'lerdedir, Fransa'da Françoise Sagan adlı bir romancı ortaya çıkmıştı. "Günaydın Hüzün" harıl harıl çeşitli dillere çevriliyordu; sonra bu kızın romanından film bile yapıldı. Bizde de o güzelim Türkçesiyle ve ele avuca sığmaz kunt zekâsıyla denemeci ve eleştirmen Nurullah Ataç'ça çevrilmişti.

O sıralar Françoise Sagan adlı evlere şenlik bu kız bi lise öğrencisiydi. Fransa'da bir öğretmen şunu demişti; *"Biz okullarda kızlarımıza böyle romanları okumalarına kesinlikle izin vermiyoruz, ama Günaydın Hüzün gibi böyle romanları artık kendileri yazıyor!"* Ve bir yazın yani edebiyat eleştirmeni de ciddi ciddi Françoise Sagan için *"O abıyvarları olmayan bir Colette 'dir"* diyordu bir incelemesinde. Oysa, Kaymak Tabacı ve onun sahici türevleri olan (değerlendirilsin, değerlendirilmesin) nice "tabak"lar okulların avlularında ya da bahçelerinde gizli gizli ve elden ele dolaşarak *"okunurdu"*, *"okunur"*. Ben Zeyrek Orta'da helâlarda bile okunduğunu biliyorum. Hem neden okunmasın?

Sonraları duyduğuma göre, gizli ve kara dolaşıma çıkan Fransız Kaymak Tabacı'nı uyduruk bir adla Apollinaire biraz para elde etmek üzere alelacele yazmış bir yayıncıya. Bizde de, Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk Kaymak Tabacı'nı Mehmet Rauf! İşlerin doğruluk payını elbet bilemem.

Şimdi bizim kuşaktan, arkadaşlardan böyle bir şeyi kim yapacaktır? Merak ederim. Kanava ya da kasnak nasıl olsa elde var çünkü.

Anımsadığım kadarıyla Kaymak Tabacı doğallıkla o günün ölçülerinde *çok* “pornografik” ile *az* “erotik” arası bir yerdeydi: İçinde iç gıcıklayıcı ya da kabartma yapıcı sözcükler geçirdi, gelip geçer. Şimdi düşünüyorum da; biraz zorlasak İstanbul'un bütün seçkin okullarında okutulabilir, kendisine uygunca bir ders de bulabiliriz gibime geliyor. Söz gelimi Tabiat Bilgisi ya da Yurttaşlık Bilgisi.

Kaymak Tabacı elbet resimli ve renkli (hatta içindekilerle) olsaydı daha okunuşlu ve daha kullanışlı olurdu. Ama herhalde bir aceleleri varmış, çok huylanmış oldukları iyice anlaşılıyor. Düşün, elden ele dolaşan bir kitabın resimleri ne duruma gelirdi acaba?

Osmanlıların Hamamnameleri, Berbernameleri gibi; lekeler, sarılıklar içinde, belirli sayfaları da hemen bakmak için kıvrık! Doğrusunu söylemek gerekirse, nasıl Osmanlılarda saraylarda veliahtların Bahnameleri varsa; Cumhuriyette de öğrencilerin, Galatasaraylıların, Dame de Sion'luların, Saint Joseph'lilerin, Saint-Benoit'luların, Sainte Pulcherie'lilerin (onlar daha çok Fransızcasına bakarlardı herhalde!) bir Kaymak Tabacı vardır.

Hiç unutmam, "aşk" öyle zaptedilmez bir şeydir ki, her aşk şiirleri antolojisinde önemli bir yer kaplayan ünlü bir şairin Şifalı Otlar Kitabı'nda bile hem Padişah Macunları, hem Halk için Padişah Macunları bölümleri vardı.

1986

siir atölyeleri ya da

Önce, Osmanlı tarihinde aynı kâğıtta ve üst üste çekilmiş iki ayrı görüntülü (yani *'süperpoze'*) bir fotoğraf gibi duran Avcı Valide Turhan Sultan adlı bir *'imparatoriçe'*den söz edeceğiz.

Tam 42 insan yılı 'Divan-ı Hümayun'da *çevrilen* devlet işlerini ('Devlet'; Hanedan'ın ve zâdegân'ın *mülk*'ü, *emlak*'ı olarak ele alınır hep) narhları bile gizlice sessizce bir *el* kafes arkasından izlemiştir. (*'Kanunsuz'* da denilebilen Sultan Süleyman'ın açtığı 'yol' Harem'e giderdir çünkü, gidiyor). Sonunda tahttan koparılıp Edirne'ye soğuk bir saraya kapatılır. Çevresindeki Bostancılar'a, gerektiğinde insanı ipek ipe boğma görevini de kolaylıkla görebilecek Gardiyanlar'a sorduğu ilk soru "Ava çıkabilecek miyim?" olmuştur.

Avlanmaya çok düşkündür!

Evet biliyorum; içinde bulunduğumuz böylesi ve bu ‘topluluk’da bin yıldır hemen her konuda ve her zaman ve hiçbir şeye özen ve dikkat gösterilmezdir ama yine de bizim kulağımıza sıcak kurşun küpe olsun! diyelim. Divanlar’da, Meclislerde, Kurul’larda, Mahkemeler’de bir Kafes ha? Yönetim de Harem! (Ya da daha doğrusu ‘*dışardan*’ *Selamlık!*)

1980’de Althusser, ‘düşünce’yi ve ‘düşüncesi’ni trajik bir biçimde noktalamadan önce, ilginç bir saptamayla ‘*İdeolojilerin ‘kendiliğinden’ tarihi yoktur*” diyordu. (Bu vargı acaba, Freud’un “*Düşlerin tarihi yoktur*” varsayımıyla örtüşür mü?)

[Ben ‘ideoloji’ye, belirli bir amaçla ve zaman zaman ‘*işletilen yürürlük*’ de diyorum; dilerim ki ‘ideoloji’ yerine kullandığım bu terim yalabıklaştırılmasın!]

Şimdi, Althusser'in kim bilir nelerden ve nasıl gelmiş bu vargısını *kurşun rengi – kurşun rengi* düşünürüm. Bizim dünyamızdaki bütün coğrafyalarda; ister dikey, ister çapraz, ister verev ve isterse bambaşka bir düzlemde olsun ve 'Tarih'hangi anlamda ele almırsa alınsın, tarihsiz bir insan ve toplum ilişkileri olgusu olabilir mi? Ve 'zaman içinde' ne kadar geriye gidilirse gidilsin ne zaman 'iktisat', 'üretim biçimi'; küçük harfler, büyük harfler; elif, lâm, mim olmamıştır ki?

[Türkiye'ye geliyorum. Gelince, "içinde devindiğimiz, dönenip durduğumuz ilkel boyutlu bu düz – tarih anlayışımız böyle sürüp gidecek midir?" demekten de kendimi alamıyorum. Galiba gider, gitmektedir de! Sıparın ve tayların tarihleri yoksa ne yapalım yani? Bizlerden coğrafya olarak uzak timsah yavrularınının dal!]

Bizim bildiğimiz ‘Tarih’ *herhalde ve elbet* ancak insanlara özgüdür ama gerektiğinde *tersten* de okunabilen *özel bir perspektif* değil midir?

(Sözgelimi; Cumhuriyet’in kısa ama yoğun, derişik şiir sevrüveninde, *‘ilk sivil şiirler’* 1955-56’larda Ankara çıkışlı olarak yayımlanmaya başlamıştır. – Buradaki ‘sivil’ sözcüğüyle ulaşılmak istenen, sözcüğün ‘Code Civil’deki *‘uygar’* anlamıdır.)

[Çocuklukla yeniyetmelik çağları arasındayız. 1946; Missouri zırlıslı gelmiştir Amerika’dan; gelmiş ve Türkiye’yi, yazın’ı, bu arada Dağlarca’yı tam da ortadan ikiye bölmüştür. Yaz aylarında Tomtom Kaptan mahallesi kopilleriyle birlikte Havaçeliği spor takımı olarak Taksim’den, o zaman oturduğumuz Sağızacı’ndan derin derin Dolmabahçe’ye iniyoruz. Evden anlamasınlar diye denize dunsuz, ‘sivil’ giriyorsun!]

Böyle bir (bence) zorunlu girişten sonra, geldik Divan Şiiri konusuna.

Aşağı yukarı on yılda bir, görelî olarak kurulmaya çalışılan ‘demokrasi’ çatısının ve yuvasının ‘bozulması’ gibi (gerçekte Yeniçeri Ocağı hiçbir zaman kapatılmamıştır tarihte ve kapatılmaz da! Çünkü biz Osmanlıların tek ve iyi bildiği şey ‘keşla’ kurmaktır); yazın dünyasında da yine yukarı aşağı on yılda bir, gündeme konur! Bence bu konuş, bir ‘bireşim’ filan aramaktan çok, bitmiş, hem de kesin bitmiş bir aşkın anımsanmasıdır yani bir çeşit yurtsama (nostalji).

Ren Düşüncesi’nden yana gözükenler, hatta ...giller bile, Divan Şiirini Osmanlıların çıkmaz sokaklardaki yaşayış biçimlerinin olduğu gibi şiire bir yansıması olarak görmek isterler, öyle de görmüşlerdir de... Her şey dendiği kadar ‘yalın’ ve ‘geçişli’ olsaydı eskinin ve yeninin şiir ve kültür sorunları kolayca çözülebilirdi, bu arada Divan Şiiri de yerli yerine otururdu! Bizim J.P. Sousa dahi işin bir köşesinden yazdı: “Bir şey etki de yaratır, tepki de.”

Uzluğun uzmanları, yani Divan Şiiri üzerinde çalışan *Dallar* bile ‘Divan’ sıfatının bu şiire nereden geldiğini? Gelip nasıl eklendiğini? Ya da böyle bir nitelemenin neden yapıldığını? Bu budur diyerek söyleyemezler!

(Ortaoyunu’nun Süleymaniye Şifahanesi’nde deliler arasında ortaya çıkmış olduğu olgusu pek yaygın değildir. Ama tımarhanede olsun, hapishanede olsun ‘atılmış insan’la, hele bu insan ‘*baklılığın inadı*’nı taşıyorsa, kesin başa çıkılamıyacağının açık bir kanıtıdır da. (Reha İsvan da çok değişik bir konumdan ‘ekürü’den aynı şeyi söyler: “Ben zaten özgürüm!”)

Evet, tarihte olup biten her türlü ‘*üleşme*’nin garip bir çelişkisi de vardır. Sözgelimi; gerçekte dört dörtlük bir çöküş döneminin başlangıcı olan Sultan Süleyman zamanında devletin [Fatih’deki] Sahn-ı Seman medreseleri ‘suhte’ okuturdu: ama bunlar Anadolu’da ilk Celâli ayaklanmalarını başlatanlar da olmuştur!

Yine sözgelimi; Galatasaray Lisesi İmparatorluğa 'Tanzimat memuru' yetiştirmek üzere kurulmuştur ama (yüzyılda da olsa) iki-üç 'adam' çıkarabilmiştir. 'Marjinal ressam' Cihat Burak, 'marjinal yazar' Fikret Ürgüp.

İşte Süleymaniye Şifahanesi'ndeki sağaltımın, – elbet koşullar yerine gelince – , bir yaratılıca dönüşmesi de öyledir. Bir devlet kendini savunmak isterken çok geç bir sonuçta da olsa bir savunmasızlığa düşebiliyor demek ki. – Ne olursa olsun, devletle özdeş olan Tanzimatçıların ve geçmişte ümran görmüş ve iktidarda ve geniş bir aileden gelen Namık Kemal'in Ortaoyunundan ve Yunus Emre'den nefret ettiklerini unutmayalım! –

[Fatih medreselerin, Devlet'in karşısındaki 'uç' ise – sözgelimi – Siirt'teki Tillo (Aydınlar) köyüdür. (Saidi Nursi orada okumuştur.) Evet, eskiden bu yana iki Türkiye vardır: Biri taşradaki 'İbrahim toplumu' öbürü, kentteki 'dar kalabalıklar'.

Divan Şiiri sonra ‘bilim’i ve ‘düşünce’yi de dışlamıştır. Özellikle 14.-15. yüzyıldan başlayarak Anadolu’da ve bütün Doğu’da tıp ve matematik hızla geriler. ‘Düşünce’ serüveni ise hepten durmuştur. (Bu durum bugün de, gündelik siyasa alanlarına kadar yayılarak şiddet ve dehşetle sürüyor.)

Osmanlı İmparatorluğu (sanki yorulunca ‘*ayak değiştiren*’ bir kuştur) imparatorluk olarak kapanıncaya kadar Divan Şiirinde herhangi bir ‘*yürüyen şiirsel ve toplumsal bir süreç*’e izin vermez. Ahmet Hamdi Tanpınar 18. yüzyılda bir tek (o da biraz) kişisellik, birey başlamıştır der. [Nurullah Ataç başta olmak üzere Cumhuriyet’in laikleri, (bence) bütün Türk zamanlarının en güzel anlatısı olan *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’ne de – bakın ‘eküri’ ayırımından ileri gelebilir, ve – çok kaba – bir anlamı da vardır.]

Sabri Ülgener de Divan Şiiri'nde kullanılan kimi 'köğük'lerden, 'beyitlerden yola çıkarak o çağın iktisadına varmayı denedi. Ama o günün şuarâsının kendilerini çok iyi gizledikleri ve şiir atölyeleri unutulmuştu! (*Şiir atölyeleri* yalnız padişahların saraylarında yoktu ki, konaklarda ve yalılarda da vardır.)

Yani kısacası Divan Şiiri'nde neyin nereden geldiği pek de iyi bilinmezdir.

(Herhangi bir Divan şairi birdenbire 'kalpten' öldüğünde cebinde bir şiir karalaması bulunuyorsa orada önce 'ayak'ların yazılmış olduğunu, dizeler ya da köğük'lerdeki öteki sözcüklerin yerlerinin nokta nokta boş bırakılmış olduğu görülecektir!)

Ne diyorduk?

Düğüm atıyorum: Yazının başındaki “Ava çıkabilecek miyim?” sorusunu *Mülk, Tabt, Çiftlikler, İktidar, Tapu...* umurda değilmiş gibi davranan ‘Avcı’ Mehmet IV sormuştur gerçekte! Yoksa annesi Turhan Sultan değil! Zaten Osmanlılarda ‘imparatoriçelik’ kurumu da yoktur! Tarihte çekilmiş fotoğraf ‘*süperpoze*’ olduğu için hangisi önde, hangisi arkada pek iyi seçilemiyordu. Ama Valde Turhan Sultan’ın 42 ‘insan yılı’ Divan-ı Hümayun’da kafes arkasında oturmuş olduğunu bildiğimden kendisini öne almış olabilirim! Özür dilerim.

Galiba biraz da bu yüzden Divan Şiiri, şimdiler ‘*şiiysel bir Kapı Vurmak*’ (yani ‘tık!’, ‘tık!’) uğruna kullanılabilir, kullanılır. Ben böyle düşünüyorum.

1987

nilgün marmara ile bir kent kütüğü denemesi

Ezra Pound'un (geçici olarak Rapollo, İtalya; belki de sürekli) "*Baban İstanbullu zengin bir tüccardı*" kantosundan, XII'den yola çıkıyorum, çıkıyoruz.

Elbet Kavafis'i, bir kavafin oğlunu hiç unutmadan, unutmayarak. Kavafoğlu, 1882'de 4 kardeşi ve annesiyle birlikte Victoria Koleji'nin ve İtalyanlar Bulvarının ve daha bir dolu şeyin bulunduğu İskenderiye'den, o *karışıklıktan* ve denizden bombalanmaktan kaçarak İstanbul'a gelip sığınır yarısı kiremit kırmızısı boyanmış Lloyd şilebiyle. Matematiği en son bırakanlardandır.

Önce Tarabya'da kalıyorlar. Sonra "*o korkunç Yeniköy!*" Yeniköy'de annesinin akrabası mücevher taciri Fotiadis'in – İdris'in çocukluğunda Fotiadis ailesi çiçek satıcısı olmuşlardı Aynalı Pasaj'da. [Avrupa Pasajı], İvan Milinsky'nin dükkânının yanında – iyi ısıtılmayan villasında.

Üç yıl sonra 1885'te Bohemia adlı bir gemiyle, Eski Yunanca öğrenmiş çünkü Fotiadis'in arası Fener Patrikhanesiyle çok iyidir; 'Beyzade' şiirini (Veziades) o zaman yazmıştır, "Beyzade"ye dilenirse, 'Beyoğlu' da denebilir ve teyzesinin oğluya duygusal bir ilişkiye girmiş olarak kendi başkentine, İskenderiye'sine dönüş. Onu sürekli izleyen bir kent vardır, her yerde bir 'kapatılmışlık'. Üstelik Yeniköy'de "evi kiraya vereceğiz" tehditleri. Kimi, geceler Yeniköy'den Beyoğlu'na gelirken, "Pera'da, Taksim Caddesi'nde, Pellos Halamda kalacağım" der, ama şu biçim törenlere katıldığı da olur:

"Çocukları ortaya alırlar. Anadan doğma çıplak soyarlar. 'Külhancı' bir büyük gömlek getirir. Bunun adı 'Layhar'm Kefeni'dir. Gömlek iki yakalıdır. 'Destebaşı' iki çocuğu yan yana getirir. Bu gömleği çocukların başından geçirir. Sağ yakada '*eski çocuk*', sol yakada '*yeni çocuk*'!.. Sağdaki çocuk gömleğinin koluna sağ elini, soldaki sol elini sokar. Yani bir gömlek içinde iki çıplak çocuk! Dışardansa iki başla iki el görülür.

Külhancı ocağın ağzına doğru iki dizi üstüne oturur, ellerini dizlerinin üzerine koyar ve kardeşlik töreninin duasını okur:

– Ey Layhar’ın evlatları! Burası baba yurdudur. Burada senin benim yoktur. Burada herkes kardeşdir. Bir anadan doğanlar, bir babadan olanlar birbirlerini boğazlayabilir. Oysa Layhar’ın evlatları birbirlerini bir vücut bilirler. Kardeşlerine birisi bir iğne batırsa acısını kendi vücutlarında duyarlar. Bu kefene sağlığında girenler ölünceye kadar birbirlerini ayrı görmezler. Bu ikilikte birliktir. Bu senin sağ elindir. Sen de bunun sol elisin. Vücudunuz birdir. Başlarınız ikidir. Biriniz sağınızı, biriniz solunuzu görürsünüz. Ömrünüzün sonuna kadar birbirinizi görür, gözetirsiniz. Her gün kazancınızı buraya getirirsiniz. Burada bu şenindir, bu benimdir yoktur. Az çoğu artırır, çok hepimizi besler. Kazan birdir, hepimizi doyurur.

Külhancı ellerini kaldırır, Layhar'ın ruhuna bir Fatıha okur. Sonra oradakiler (bu arada Kavafis) de gelip birer birer gömlektelerini "hoşgeldin yeni kardeş" diye öperler. Ve o gece iki çocuk *küllerde* bir gömlek içinde uyurlar."

Kavafis "Yaşamı bir kentte ıskalamışsan, başka kentlerde de ıskalarsın" der.

canto XII

(İlhan Berk ile Yurdanur Salman çevirmiştir)

...

Sonunda içki hastaneye boylatmış onu,
ameliyat etmişler ve zavallı bir orospu varmış
Kadınlar kısmında, çocuk doğurmuş tam bu sırada
Gemiciyi dikiyorlarmış ve piç kurusunu getirmişler
Ve demişler ki ayıldığında:

“Bak işte senden bunu çıkardık!”

...

Ve hisse sahibi olmuş gemide
ve sonunda geminin yarısını almış
Sonra da hepsini
ve sonunda filosu olmuş:
Ve çocuğu okutmuş
ve çocuk üniversitedeyken
Yaşlı gemici yeniden yatağa düşmüş
ve ihtiyar denizci demiş ki:
“Evlad yazık ki daha fazla dayanamayacağım
Sen gençsin daha
Sana so rum luluk lar bırakıyorum
“Sen büyüyene dek beklemek isterdim
“İşi devralacak duruma gelene dek...”
“Ama baba
“Bırak benden söz etme sen, ben iyiyim

“Sana dnelim baba.”

“Hah işte iyi syledin evlat

“Bana baba diyorsun, ama baban değilim

“Senin baban değilim ben, hayır

“Baban falan değilim senin; ananım” demiş

“Baban İstanbullu zengin bir *kavaf*dı.”

1987

IV

mektup

1. Esintisiz bir Doğu kenti, dikilmiş bayraklı ve ay
Haberler yıllar sonra da ulaşabilir, fermanlar da
2. Bir hükümdarla Batı'daki bir kumaşçı. Aralarında
gidip gelen şiir postaları. Atlı ve öldürücü
3. Ama kim bilir belki de düzyazıdır, koşuksuz sarkaç
4. İstanbul öldürülüğü İskenderiye'ye kaç gün sonra
ve neyle, arkadaşları içre mi içinde mi, ulaşmıştır?
5. Bir şairin sevgilisi gergef çalıyor, tambur
6. Eğilip mektubu uzatışı yaralı bir hangi şairin
Atından inmeden ve çok kabalıkla
7. Başka şairler ayakta mı karşılamalıdır? düşünürüm
Üste paha biçilmez bir karbon verilmiş olsa da.

cumhuriyette kadın dolaşımı

Herhalde Tarih'te de günümüzde de havada öyle asılı duran bir nesnellik yoktur, olamaz da. Hele burada Doğu'da, bu coğrafyada bulunuyorsak hiç olmaz. Koşulların renkleri, ışıkları, boyutları ve ortamın (sözelimi verevine de) çizgileri bakışlarımızı, vargılarımızı etkiyecektir, etkir. Ama yine de bu yazıda becerbildiğimce nesnel olmaya, daha doğrusu yansız olmaya çalışacağım.

Cumhuriyet'te ve Cumhuriyetle birlikte ortaya çıkan 'kadın dolaşımı' konusunu ele alırken, ne kadın işlerini bir yerlerde gülümseyerek ve 'karı kuvvetleri' diyerek gizliden gizliye alaya alacağız; ne de Osmanlı Beyliği (Söğüt ve Domaniç) gibi bizim için bir uzak geçmişteki herhangi bir tarih kitabında '*bacıyan-ı rum*' deyişine rastlayınca ordu-millet oluşumuzdan böbürleneceğiz. Velhasıl belirli bir '*consensus*'ü ('amentü'yü) oluşturmak isteriz.

Bu yazının adı ya da başlığı '*Bu Cumhuriyet'te Kadın Dolaşımı*' da olabilirdi. Gerçekte ve temelde ve hemen her alanda '*dar*' ve '*küçük*' olan Osmanlı İmparatorluğunda balolar 'resmen' düzenlenmediği için, '*kadın dolaşımı*' (yani '*kadın tedavülü*') ilk kez, (üzerine basıyorum) ilk kez Cumhuriyet'te gündeme gelmiştir. Ve handiyse 'balo' demek 'kadın dolaşımı' ile adeta özdeş demektir.

Gerçi, varlıklı bir vezirin kızı ve ağzının tadını bilen ve orta yaşlı İhsan Raif Hanım ('Çıkılmaz Sokak' ilginç oyununun yazarı ve genç Şehabettin Süleyman'ın karısı), Şair Nigâr Hanım (yani Nigâr Biht-i Osman), Leyla Saz Hanım, Halide Edip Hanım... Osmanlı çıkılmaz sokaklarında (mimarlar bilirler; Osmanlı kentlerinde inanılmaz ve akıl almaz ölçüde '*çıkılmaz sokak*' vardır. Hem kentleşmede, hem başka alanlarda çok önemli ve anlamlı bir Doğu özelliğidir bu), Osmanlı evlerinde (evden eve de olsa) dolaşılırdı.

İstanbul'da, İzmir'de ve Selanik'te levanten çevrelerde zaten balolar düzenlenirdi. İstanbul'daki elçilikler de güzel yazlıklarında, Boğaziçinde balolar düzenlerlerdi. Ve Selanik'te ise konsolosluklar ve bütün imparatorluk coğrafyasında ilk işçi sendikalarını kuran yahudi toplulukları.

Yukarıda vurguladığım gibi ve sanıldığının aksine 'dar' ve 'küçük' Osmanlı İmparatorluğunu şimdilik bir yana bırakacağız.

Osmanlı, İmparatorluğu düşünce ve düşüncü üretimi açısından da önemsiz sayıldığı için dağılması birkaç yüzyıl gecikebilen, değişik bir deyişle de *Despotluk ve Nobranlık İmparatorluğu*'nu gerçekten de bir yana bırakalım derim ben.

Biliyorsunuz, toplumsal Kasap Suratlılık toplumsal Gaddarlık ve Acımasızlık ve Kesik Parmağa Bile İşememek kavramları günümüzde de geçerlidir, geçerli. Birtakım incelikleri olduğu kuramsal olarak varsayılan yazın, edebiyat çevrelerinde bile durum öyledir. Hiçbir işe, ama hiçbir işe özen gösterilmemesi de işin çabasıdır.

Kalın çizgileriyle Cumhuriyet'in Ankara'da ilan edildiği 1923'den; özellikle 1927'den sonra Cumhuriyet'te, benim öznel bir görüşle 'kaymaklar gibi' diye nitelediğim, gerdanları bir parça gıdılı kadınlar ya da daha doğru bir deyişle Güzeller, elbet önce memur ve muvazzaf ailelerinde ('şehir kulüpleri' ya da 'mahfeller'de) salınmışlardır, salınırlar.

Ankara'da Yenişehir'de; İstanbul'da Şişli ya da Moda'da, Mühürdar'da; (iyi ve çekingen mülk sahiplerinin boy attığı Mühürdar'da) İzmir'de Karşıyaka ve Alsancak'ta... kışın tilki kürkleri, yazın tiril tiril ipekliler içinde. Tabii herşey 'eküri'ler çerçevesinde döneniyordur. Yani aynı 'tavla' ya da 'ahır'da.

Hakkı yenmiş olabilir. Yaşasaydı belki Cumhuriyet'te ilk dolaşıma girecek kadın Fıkriye Hanımdı. Münih'ten satın aldığı sedef kabızalı bir tabancayla Çankaya yolu üzerinde bir faytonda canına kıymıştır.

“... böylece Cumhuriyet’in ilanını görememiştir. Şimdi fotoğraflarına baktığımızda onun ‘ince’ sesini duyar gibi oluyoruz. Fotoğraflardan ses duyulmaz diyeceksiniz; ama ince kaşlı, hokka ağızlı ve saçları (öylesine) düz taranmış, kaymaklar gibi bir kadını fotoğraflarının dışında başka nasıl bir sesle düşünebiliriz?”

“Tarihte her dönemin bir sesi, bir kadın sesi yok mudur? Hem fırsat bulup dinlediğimizde *Sahibinin Sesi* (His Master’s Voice) markalı – *Köpek Marka* da deniliyor Türkiye’de – taş plaklardaki kadın sesleri neredeyse kopacak kadar ‘ince’ değil midir? Ve isterseniz, ‘ince’nin yanına biraz da ‘hüzün’ katabiliriz.”

“İnanmıyorsanız, eski plaklarda şarkıcı Deniz Kızı Eftalya’nın sesini dinleyiniz. Ama o Fikriye Hanım gibi Ankara’da değil, İstanbul gazinolarında ve sokaklarında dolaşan bir kadındı. Elbet asıl dolaşım yeri Pera’ydı, yani Beyoğlu. ‘İnce ses’ öylesine yaygındı ki erkek olan Hafız Burhan, insanın tüylerini diken diken eden marşları bile o ‘ince ses’le söylerdi (söylermiş).”

Son çözümlemede, Cumhuriyet tarihçisi Mete Tunçay da *Tek Parti Dönemi* araştırma kitabında şöyle yazıyor:

“1931 başında Naşide Hanımın güzellik kraliçesi seçilmesi, öğretmen olması dolayısıyla, Maarif Vekili Esat (Sagay) [Gazi Mustafa Kemal Paşanın Harbiye’den hocasıdır] Bey tarafından kınanınca, eski deyimle ‘*kılıkali*’ mucip olmuştur. (Yobazlıkla suçlanan bakanın beyanatını tavzih için bak. Cumhuriyet. [1931]).

“Ertesi yıl Keriman Halis’in Dünya Güzeli seçilmesi ise Atatürk’ün ‘Türk ırkının dünyanın en güzel ırkı olduğunu’ vurgulayan bir demeç vermesine yol açmıştı...”

“Balolara girip çıkanlarla, onları tahta perdeler arkasından seyreden köylülerin arasındaki uçurum, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun erken Cumhuriyet Ankara’sını anlatan romanlarında çarpıcı bir biçimde dile getirilir.”

“Balo modası, askeri ve mülki erkan tarafından hızla taşraya da yayılmıştır.”

5 Aralık 1927 tarihli bir gazetede Erzurum’dan bir haber:

“...askeri mahfelde düzenlenen baloya Vali Beyefendi, Kumandan Paşa, Rus Konsolosu... katılmış... ‘Saz’ın İstiklal Marşını çalmasından sonra nutuklar söylenmiş...”

1987'deki *'Kolsuz Bir Hattat'* kitabımda da belirtmiştim, esnaf ve eşraf her zaman ve her koşulda iktidardan yana olur. “Şerif Mardin'in... hükümet partisini tutan eşrafın sayısı muhalefete katılarak kendilerini kazançtan yoksun bırakan eşraftan daha kalabalıktır”.

Ayrıca o zamanlar memur kadınlar ya da kocası memur olan kadınlar arasında Cumhuriyet Balolarında Gazi'yle dans etme modası da vardır. Zsa Zsa Gabor (Kadro'culuktan, düşünmekten bir daha ömür boyu vazgeçen Burhan Belge'nin karısı), güzel ve sarışın Nahit Hanım...

İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Kadın Kongresi olayı önce Halk Partisine ciddiye alınır. İsveç'ten yazar Selma Lagerlof da gelmiştir. Kongre sürerken Halk Partisi için ayırdına varır; Hukuk ve Demokrasi Türkiye'de istenmez, “o kadar da değil” derler. Parti Kongreden hemen desteğini çeker. Badem bıyıklı, domuz enseli, hiç gülmeyen adamlar toplumun az biraz bile açılışı yönünde hiçbir hoşgörüyü evet demezler ve dememişlerdir de. ‘Badem bıyık’ ise yazmış olduğum gibi”... bir anlamda ve aşağı yukarı, 1923-1950 yılları arasındaki *'denk bütçe'*ler gibi çok şeyi özetleyebilir.”

(‘Düşünür’) “İdris Küçükömer, 1969’da yayınladığı ‘Düzenin Yabancılaşması’ kitabında bu bıyıkların (yani anlayışların) aslında pek de değişmeden Cumhuriyete kaydırılmasını ne kadar güzel anlatır.”

“Badem bıyık’ Osmanlı’dan Cumhuriyet’e, özellikle ilk yılların bürokratlarına, noterlere... nasıl ustalıkla ve kılık değiştirerek kaymıştır.”

Benli Belkıs’m hikâyesi çok ayırdır.

Safiye Ayla’nın da.

Sonra “*Turca-Arda Güzeli Mübeccel’im ben*” diye şarkı söyleyen Mübeccel Hanım da var.

Benim liseli bir arkadaşım aracılığıyla tanıdığım Şifa Suyu güzellik kraliçesi İnci İzmirli. (Sait Faik bir konuşmasında onun garip beyazlığını, fesleğen çiçeğini ve saka kuşunu sevmesini ne güzel sergilemiştir Tarlabası’ndaki evinde.)

Aşkolog olarak bilinen – ben ise kendisine Aşkbilim uzmanı diyorum – Şair Cemal Süreya’nın bana anlattığına göre, birkaç yıl önce konuk gittiği bir evde Feriha Tevfik Hanımla tanışmış ve ona “ilk kez bir güzellik kraliçesi görüyorum, izin verirseniz size yakından bakabilir miyim?” demiştir. Feriha Tevfik Hanım da eski kıvrıcılığı içinde “Neden olmasın, tabii yakından bakabilirsiniz” karşılığını veriyor ve hiç kıpırdamadan bir ressama ya da bir yontucuya poz verir gibi duruyor. Bizim Aşkbilim uzmanı (Cemal Süreya) da onun çevresinde çepeçevre dönmüş.

Benim çocukluk ve yeniyetmelik dönemim olan 1940-1947 yılları arasında Feriha Tefvik Hanım için Türkiye güzellik kraliçesi seçildikten ve sinemaya girip çıktuktan sonra olmadık ve tümü gerçek dışı ve uydurma söylentiler çıkarılmıştı. Her konuda ve her zaman gerçek ile söylenti arasında değil uçurum, uçurumlar vardır. Size söyleneni biraz kurcalayın ve kazıyın derim ben, diyeceğim.

Uzun zaman bir ermeninin sevgilisi olan Cahide Sonku'dan ise sözetmeyeceğim.

Ama bir de 'gizli bıyıklar' işi var:

İtalyan film yönetmeni Pietro Germi Türkiye'de *'İtalyan Usulü Boşanma'* filmiyle tanınır tanınırsa. Filmde Marcello Mastroianni'nin nikahlı karısı 'bıyıklı' kılınmıştı. Adam karısını bu yüzden değil de balık etinde başka bir kadını çılgınlar gibi sevdiği (İtalya'da boşanma yok) için öldürür.

Eski adıyla 'Suluboya', yeni adıyla 'Despina' olan kaymaklar gibi bir kadın, hiçbir zaman olmayan bıyıklarını göstermek için yüzünü durmadan bizlere doğru uzatır durur. Sarışınılığından ve güzelliğine güveninden olacaktır.

Biz Şimdi zamanımızın cumhuriyetine gelelim, en az iki-üç padiŐahlıdır. Zaten her fotoğrafın arabın da (negatifte) bütün kadınlar bıyıklı gözükür, bütün bıyıklı erkekler de bıyıksız.

Ya Lüsyen Hanım?

Gerçeği daha yazılmamıŐ yazın tarihimizde de herkes ‘tek’tir, yani anlayacağınız ‘bir’ kiŐidir. Ama yalnızca kimsenin okumadığı ‘SergüzeŐ’ romanının yazarı SamipaŐazade Sezai ‘iki’ kiŐidir (ünlü karikatürcü Cem’in kendi zamanının Enver Paşa, Yahya Kemal, Abdülhak Hamit gibi ‘okumuŐlar’ını gösteren yağlıboya ve büyük boyda bir resimde). ‘iki’sinin de sırlıŐklam âŐık olduğu İtalyan asıllı Lüsyen Hanım (Hâriciyenin Shakespeare’i olan Abdülhak Hamit’in karısı) hem Osmanlı’da, hem Cumhuriyet’te dolaŐmıŐ ve “ŐakımıŐtır”. O resimde bir sandalyede oturur görülen Lüsyen Hanım Veliefendi (At YarıŐları) Çayırında belki biraz gizli bıyıklı olabilir. Bu kadarının da bence pek bir zararı yoktur.

Ne yani? Erkek arkadaşlarının sakallarını yolup yolup bıyıklarına ekleyen Stella, Mina Hanım, Tatyana Hanım, Tomris Hanım, Sevim Burak gibi *'eküri'*lerden (gizli ya da açık) bıyıklı kadınlara bakıp da, Cumhuriyet'teki *'şüirin Altın Çağı'*ndan (bu deyiş İ. Berk'indir) üç erotik şairin de hayran olduğu ve de ressamların 'pir'i sayılan, *'nakkışandan'* Cihat Burak'ın ('Sahibinin Sesi' özgün ve güzel oyununun yazarı Sevim Burak'la herhangi bir hısımlığı yoktur; zaten olsaydı . S. Burak Taksim *'İskeles'*nde o zamanki kocası (Elfe'nin babası) ve resim tarihinde çok önemli bir yeri bulunan ünlü ressam Ömer Uluç'un başında şemsiyeler [kapalı] nasıl kırabilirdi?.. üzerine toz şeker saçan Kızıltopraklı Zelda'yı (Nilgün Marmara); gazeteci-şair bir 'amca' ile Aşk bilim uzmanını birbirine düşüren ressam (Emel) Saba Melekesi'ni; Taksim'de oturan altın saçlı Nahit Hanımı; *'şürde de'* Ahmet Muhip Dranas'ın Fahriye Ablâ'sını şimdi bıyıklı mı düşüneceğiz? Ne yani?
Ne yani?

1987

eski defter

Sanki İskenderiye'deki tarihsel yangından sonra bir .
Kitaplık'ta, küller içinde ve yamuk bir '*simruğ*' olarak notlar
aldığım kapaksız bir defter buldum, biraz eski. Kimi
tümceler okunamıyor, yer yer de (doğallıkla) boşluklar filan
var, olmuş, vs. ama bütün bunlar hoş karşılanabilir.

İşte yine de siz kara kamuya küçük bir savaş kütüğü
sunulur.

'Ayın Tarihi' adlı dergide şunlar yazılı:

22 İlkteşrin (Eylül) 1941. (A.A): Sıkı Yönetim
TBMM'nce İstanbul ve Çanakkale'de 1 ay daha
uzatılmıştır. İst. S.Y. Komutanı A.R. Artunkal, galiba
öncesinde Jandarma Genel Komutanı.

Berlin. "İki Alman uçağı üslerine dönmemiştir."
(Stuka).

Londra. 19 Eylül 1941. Ünlü '*şemsiyeli*' Nevil
Chamberlain öldü. Bütün İngiliz limanlarına mayın
dökülmüştür.

Bütün denizaltılar Akdeniz’de.

(Bir şiirde, insanlar denizden çıkar çıkmaz bir cenaze töreniyle karşılaşılır. Cenazeyi götürenler bir ara durup da hep birlikte direktteki hoparlörden Haberler’i dinlerler. Tarihte insan cenaze alayıyla, arkadaşlarıyla da gömülmüştür, vs. ölen ben isem herhalde ‘*insankakan*’ olduğumdan hoca cemaate bir şey sormadan mezarcılara “gömün... koyduğumun!” diyebilir, diyebilirsin.)

Roma. Mussolini: “Yunanistan’ın ciğerlerini sökeceğim!”

Atina. Yunan Başbakanı Metaksas. ‘Patras çocuklarının kanı’. ‘Kaballinos’, ‘Kopronimos’, ‘bok’ ya da ‘gübre’.

Ankara. Maliye Bakanı F. Ağralı, Keçiören’de evinin bodrumunu sel basar ve bodrumdaki çuval çuval şekerler ağda olur, kirli. ‘*Denk bütçe*’ 304.972.662 TL.dır.

(Kim acı kanatlı sıkı bir şiire çalışmamıştır? ‘Dam tomurcuğu’ ‘balkon’, ‘çalgi dolabı’ da ‘piyano’.)

25 Şubat 1941. İngiliz Dışişleri Bakanı Eden, Kahire'den Adana'ya, oradan da Ankara'ya geçiyor. (Biz ailecek Cankurtaran'da, Cankurtaran sokağında ikinci kattaki ön odası ayağa kalkılınca Marmara'yı gören ve elektriksiz bir evde oturuyoruz. Ancak Alemdar, Sirkeci'deki Kemalbey (o yılın ilk günlerinde ölen Kemal Seden'in kardeşleriyle açtığı gösteri salonu; içerisinden adeta tramvaylar geçirdi, sarsılmadan filmi seyredemezsiniz) ve Çemberlitaş sinemasına kadar uzanabiliyorsun.)

İtalya. “Ege sularında ‘gece devriyesi’ gezen torpidolarımız korunma altında ilerleyen bir vapur kafilesine rastlamış ve saldırmıştır... Bir çatana hemen battı.”

9 Şubat 1941. İngilizler Cenova'yı denizden bombalıyorlar. İtalyanlar'ın daha önce batırdıklarını ileri sürdükleri Art Royal uçak gemisi de, bir 'hayalet' olarak, limanı vuruyor.

Akılda atlanmış bir okuma parçası: Üç kez battığı bildirilen ya da tarih denizlerinde unutulmuş bir zırhlı ara sıra işi yalanlamak ya da tarihteki hakkını aramak üzere ve geceleri gelip de İstanbul'u öfkeli topa tutuyor. Zırhlının adı Göben mi olsun, yoksa Missouri mi?)

11 mart 1941. Pera Palas Oteli'nde bir bomba patlar, 3 ölü ve 22 yaralı, İngiltere'nin Sofya elçisinin eşyaları arasına konulmuş. İkinci bomba ise çevredeki başka bir otele götürülmüş, radyo bataryası sanılmış ve polise haber... Patlama olayını önce (A.A) vermiş ama haberi yayınladıkları için Yeni Sabah, Vatan... bu kadar; Tan, Son Posta, Akşam... gazeteleri de şu kadar gün kapatılmıştır.

(İst. Valisi ve Bel. Başkanı Lütü Kırdar 1944 ya da 1945 yazında denize güzel sivil girerken elbiselerimizi alan polisin arkasından ayna kıçlarla bizi Dolmabahçe Saat Kulesi'ne kadar koşturmuştur. Emniyet müdürü de Gungadin adlı 'sayın muhbir vatandaş' filmini Alkazar'da çocuklar gibi üç kez gören Demir Ahmet: "Törene polis bandosu da katılmıştır".)

Yine İtalyan. "Orta büyüklükte bir savaş gemisi henüz meçhul bir nedenden batmıştır." (Unutulmasın, silgiler silerken silinirler de!)

Malta. "Bombalar denize düşmüştür".

"İtalyanların yüküyle yüklü ve (Somali'deki) Mogadişu'ya yaklaşmakta olan bir Arap yelkenlisi limanın İngilizlerin eline geçtiğini anlayınca kaçmaya çalışır".

(Hem oyuncaklarının çokluğu ve hem oyuncaklarının güzelliğiyle bütün dünya çocuklarınca tanınan Arap şehzadesini merak ederim ben, nerede?)

İstanbul. Metapolitersis adlı Rumca bir gazete yeniden çıkmaya başlar. (Aşk da, Bir Levanten'e duyulan korkunç aşk da bölünmüyor.)

Fethi Okyar'ın Serbest Fırka günlerinde dolaşırken giydiği kurşuni şapkası Rumeli Caddesi'nde bir evin en üst katında bir kutu içindedir. (İnsan nedense eşyalarla birlikte görünmeyi seviyor.)

(İstiklal Caddesi'nde Yıldız "L'etoile"ya da Sümer sinemalarının kapılarında 1944-47 yıllarında 'gece devriyesi'ne dikilen nöbetçi – şaşkı ve şişman – kadına bakarsak İkinci Dünya Savaşı ve kütüğü aslında bir gecede geçmiştir. Geçmemiş midir?)

Ben yine yamuk bir 'simruğ'um ama yazıdaki İskenderiye İstanbul'dur; kitaplık da Atıf Efendi. – Sabahattin Batur yöneticidir, 1972.

1987

bir okur mektubu

Pazar Postası'nın geçen sayısında Bay Attilâ İlhan'ın bir açıklamasını okuduk. Yazının öbür sorunu bir yana, yeniler konusunda sözünü ettiği “genel gülüşme” hastalığı bize de geçti galiba. Devlet gibi güldük değindiklerine. Hiç “sosyal realizm”den bu yana böylesine gülmemiştik. Sağolsun. Bugüne dek gazetenizde bu gibi “şen-şatır” arkadaşlar için bir “genel gülüşme” sayfası açmamanız hata olmuş doğrusu.

Yalnız, bu “genel gülüşme”nin bir yanı var ki o kötü işte. Bu şenlik içinde kimin gerçekten güldüğünü, kimin ağladığını belli etmemek için güldüğünü ayırt etmek biraz güç. Hoş, anlayan anlar yine tabii.

Bana öyle geliyor ki, yır (şiiir) yazmanın artık karamela yırları düzmeye benzemediğinin anlaşılması gerekir “*Dokunuyor bana bunlar. Yaşlanıyorum*” edebi haymatlos olmaya, dörütün (sanat) çanta taşıyıcılarından olmaya benzemediğinin anlaşılması gerekir.

Bir de şu var. Bay Attilâ İlhan, biraz tutumbilim bilseydi, o ölümcül arz ve talep yarasını hatırlar, piyasadan, borsadan çekilir, zararına çalışan *Baylanlı Status quo*'culardan olmazdı. Ama zararına çalışmak istiyormuş, salt değişen giderleri karşılamak istiyormuş şimdilik: Piyasaya kötü mal, kalp para sürüyormuş, kendi bileceği iş, bizden “ıflas” ettiğini hiç değilse kulağına söylemesi. Ahlâk alanındaki, küçüklerin büyüklere saygı göstermesi, dörüt alanında tersine işlemelidir. İnsan önce kendi ahlâk notunu hesaplamalı, başkalarının değil.

Neyse. İ'geceler bay Attilâ İlhan. Bekleriz. (Ay hiç kin tutmuyor. La lune ne garde aucune rancune).

20 Ocak 1957

yoksulluğun harçlığından denkleştirilmiş duhuliyedir en iyisi

Ne türden olursa olsun, gerçek şiirin, çağdaş toplumlarda, öyle “ayrılmış” bir yeri filan yoktur, söylenenlerin, yalanla başlayıp yalanla bittiği dillere destan olmuş bütün bayram demeçlerinin aksine.

Eh, toplumuna göre değişebilir biraz bu, kötülüğün koyuluğundan, iyiliğin açıklığına kadar – iyilik de, olanaksızlığın iyiliğidir. Kimi cemiyetlerde hapisanelerdedir şiir. Kimi sosyetelerde tımarhanelerde teşhir olunur. Kimi kanunlarda sürgüne gönderilir. Kimi toplumlarda sivil ölüm takılır peşine. En açık renklisinde, bir gündem eline verilerek yazlığa yollanır, giderleri karşılanmıştır. Ölünce, oturduğu sokağın tabelasına adı da yazılabilir, ama yeryüzü postacıları, bir bildikleri vardır elbette, zarf şairlerine bakıp, herhal bunlar da ulusal taşılırdandır diye homurdanırlar; hele rahmetliklerin dahi tanıyamayacağı değişikliklerle pul olmuşlarsa, hiç sevmezler.

Tekin değildir şiir pek, iyi gözle bakılmaz ona, taş atar durup durduğu yerde çok dalgalara; çünkü şiir, bir yerde, gerçeğin de yedilmesidir; yani, ortaya konuşuyorum, şiir gerçeği yeder.

İşte böylesi bir olumsuz yeri vardır şiirin toplumlarda. Sonuçlayarak diyebilirim ki, bir toplumda yeri olmayışı onun yeridir.

Ama her toplumda mı? diyeceksiniz, özellikle bir benliksizliğe satılışlarının ücretini saklayanlar sorar bunu; bilmem, ben içinde bulunduğum, kapıştığım toplumdan açıyorum söz şimdi.

V

veda'lardan birinde

I - Kumarcı Musa

Veda'lardan birinde Musa kumar oynuyor
Peygamberlik bir meslek oldu
Bozuk radyo ne demişti ağustosta
(Ben karımın fotoğrafını isterim sizden)
Dördüncü duvarda ben bulunuyordum

Veda'lardan birinde bir küçük tanrı
Küçük işler için
(Ben görmemiş olayım)
Nasılsa tanımadığım bir toprakta öleceğim
Burada sakal uzatıp
Taranmış saçlarıyla
(Siz kendinizin kaçınıcı peygamber olduğunu sanıyorsunuz)
Hangi rejim için
(O kadar çabuk değişiyorlar ki)
Birinci katları dinamitlenmiş evlere benzer yıkılıveririz
Sokak başlarında görür ve fotoğraflarını çekeriz
(Veda sana ne dedi)
(Dedi ki)

II - Amatörler ve Profesyoneller

(Kaçınıcı Veda'da vardı bu)

Bir ay vardı

Ay çıkınca gitmeliydim oysa

Gidin unutuldu diyorlardı

Vrangel'in orduları bile unutuldu masaların başında

Viski bize bir profesyonel orospu kadar pahalı geliyor

Sokakta şapkalarımı çıkarıp selam veriyordum

(Numarasını bilmediğim Veda'lardan birinde)

Artık kendilerini bir eşya ile karıştırmaya başlayan orospular

Çok iğreti duruyorlardı düşecek gibi oluyordum

Bunlar da bizim Veda'larımız

Veda belki hiç doğmamıştı

Ne denebilir belki hiç doğmamıştı

III- Got'lar ve Genç Veda

Bir Got sürüsü için

Genç Veda anlamsız bir Veda'ydı

Vizigot Kralı Alerik – takma adıyla – Ayıların ayısı tütün sarar

(Çağının en kötü tütün saran kralı)

Ben sakal bırakmıştım göze batmıyor

Gel benim korkum gel çok korkmak istiyorum

Veda! Seni sevmeye başladığımız zaman öldün

Ne denebilir seni sevmeye başladığımız zaman öldün

IV - Duba'dan Laternacı

Hiç bakmasa bu kadar dikkatli
Laternacı geçiyor azınlıklardan arta kalanı
Çaldığı havayı ne tanır ne sever benim gibi

Adamlar geldi denizden ölmüş
Kimin şansı yoksa bırakmış ellerini dubadan
İşe yaramayanların felsefesi bunlar
Bir uşak üçüncü katın balkonundan aşağı attı kendini
(Çocukluğumu saklasaydım benim de ellerim olurdu dubada)

V - Ayşe Dolley'in Bulunmadığı Bölge

Kim bu adamlar ayakları üzerinde duruyorlar
Başlangıçta dinleniyorlardı
Sonraları hiç yorulmadılar
(Veda çok gençti)

Deniz tuzu kokan saçlarını yıka sararıyorlar
Bir takım unutulmuş yüzler gibi
Sigara içiyorlar çok ve ölümü kullanıyorlar

Artık onları ben bile tanımıyorum
Romanyalı pembe gözlü şeytan
– Yahudi soyundandır biraz –
Harita bilmeyen bir Veda'yı
Bir ağacı yakıp içer gibi öpüyordu
Eski takvimleri seve seve kullanır

Ben ikinci gözümü bir kurşunla değiştim
Ne denebilir benim gözüm maviydi

VI - Veda Veda Veda

Denizden uzaklaşmaksızın birbuçuk ama değişen birbuçuk
İnançlarını nereden bırakmıştın sen
Aradığın şehirleri taşıdı trenler
Pabucumun bir teki ırmağa düşmüştü
Göğün ta kendisi o zaman geldi
Gel biz gidelim buralardan yalınayak (Veda'm gitmiş)
Veda Veda Veda ne diyordu (diyordu ki).

1955

İçindekiler

I - mektup nadajlıdır dom	7
hal ve gidiş sıfır	9
yangınlar	18
II - iki el mektup	25
sakızağacı	27
Çanakkale	31
bin berlin gecece'lerinden	34
kıyı-bucak	36
III - bir mektup, kurşun kalem	47
“kaymak tabağı” üzerine	49
şiir atölyeleri ya da	53
nilgün marmara ile	63
IV - mektup	69
cumhuriyette kadın dolaşımı	71
eski defter	81
bir okur mektubu	87
duhuliye	88
veda'lardan birinde	89

Kapak tasarımı, uygulaması ve iç düzenini
Nazlı Ongan 'ın
gerçekleştirdiği bu kitap,
1991 yılı Mayıs ayında
Fatoş Buluç ve Gül Ersan tarafından dizildi.
Kent Basımevi'nde 1500 adet basıldı
ve tümü numaralandı.
1-101 arası numaralanan baskılar
satış dışı tutuldu.
© Korsan Yayın ve Ece Ayhan

00399

“00399 numaralı baskıdan,
imlaya, sayfa ve satır sonlarına, sayfa numaralarına
sadık kalınarak
2012 yılı Nisan ayında
SOLuCAN FANZ.in tarafından yeniden dizildi.
Fotokopi-ıslısal cilt olarak sürekli basılmakta...
Yeniden numaralandırılan baskıların tamamı
satışdışı tutulmakta.
© <http://solucanfanz.in>”

“Biz bir şairi şiir yazsın için ölümlle korkuturuz dom!”

